

Halkan szítál a tört fény. Kosztolányi Dezső összes fényképe, szerk. Kovács Ida, előszó Fráter Zoltán, design, tipográfia, nyomdai előkészítés Fákó Árpád

Írókról készült fotográfiák publikálása terén a Petőfi Irodalmi Múzeum tekintélyesnek mondható múlttal rendelkezik. A köteten azonban, amelyben a Kosztolányi Dezsőt ábrázoló képeket gyűjtötték össze, immár hiába keressük a nyolcvanas évektől megjelenő *Fotótéka* sorozat ismertetőjegyeit. Az album előzménye az *Idesereglik, ami tovatűnt* című József Attila-kötet; a két igen szép könyv így már egy megújuló sorozat ígéretét hordozza. Tartalmi szempontból fontos különbség, hogy míg a jubileumi évben megjelent József Attila-kiadvány tulajdonképpen a Macht Ilona által szerkesztett ikonográfia (*Négyszemközt azt utókorral*, 1980) felfrissítése, kibővítése, addig Kosztolányiról ezúttal jelenik meg először hasonló jellegű gyűjtemény.

A kritika által is pozitívan fogadott, igényes új külsőről – Havasréti József szerint például „az elegáns művészeti katalógusokra emlékeztető szellős tipográfia és a finom színek a kortárs vizuális trendeket idézik” (*Festett vérzés, takart sebek*, Jelenkor 2005/12, 1201–1208.) – nem csak azért érdemes beszélni, mert tulajdonképpen ebben áll az egyetlen különbség a korábbi Fotótéka-könyvekhez képest. (Egy filológiai igénytel összeállított ikonográfia esetében amúgy sem nyílik túlságosan nagy játéktér az anyag elrendezője előtt.) Nem vitás, hogy a korabeli fotóstílussal harmonizáló, meleg tónusú barna és okker színek, a fényes, súlyosabb papír vagy a könyvoldal két dimenzióját szabadabban, kreatívabban kihasználó képszerkesztés igencsak befolyásolja a kötet egészéről és az egyes képekről kialakuló benyomást. Hogy mindez a tartalmat, a képek percepcióját lényegileg meghatározza, vagy csupán ízléses csomagolásról van szó, továbbra is kérdés marad. Egy művészeti (fénykép)albummal kapcsolatban, amely szinte kizárólag vizuális, képi hatásokat alkalmaz, talán egyszerűbb lenne válaszolni erre a kérdésre (bár művészetelméleti probléma, hogy ilyen eszményi album létezhet-e); a *Halkan szítál a tört fény* azonban nem ilyen kötet, hanem egy íróról készült foto-

gráfiák gyűjteménye, s ezek a fotók a fennmaradt dokumentumok, emlékek egy csoportját képezik. A képek megjelenésének indoka tehát Kosztolányi személye, pontosabban írásművészete, amelynek megítélésében ráadásul a betűk színe, a papír milyensége vagy a szöveg elrendezése hagyományosan nem játszik szerepet. Ennek megfelelően a kötet közönségét is feltehetően elsősorban irodalombarátok, az író tisztelői alkotják, akik ezeket a fotográfiákat azokkal a képekkel vetik össze, amelyeket olvasmányélményeik alakítottak ki. Bármennyire is eltérően működnek a fényképek és az irodalmi szövegek, Fráter Zoltán szép bevezető esszéje épp azt villantja fel, hogy ez az összevetés számos kiindulópontból, többféleképpen is elképzelhető, legyen szó akár a szerző képi, illetve szövegek útján történő önstilizációjáról, az impresszionista versek fényképet imitáló technikájáról vagy a fényképész és a költő tevékenységének összehasonlításáról. A fotográfiák azonban sosem feleltethetők meg teljesen szövegeknek, mindig módosítják, alakítják, kiegészítik a szövegek által szerzett ismereteinket, elképzeléseinket. Ez az a feszültség vagy kockázat, amely számomra mindvégig ott rejlik a kötetben, és talán Kosztolányi bármely tisztelőjének érdeklődésére számot tarthat. Ezt látni a címlapra kiváló érzéssel választott portrén is. Az 1915-ben készült fénykép már nem ifjúkori felvétel, felismerni a felnőtt költőt, mégis más, mint a valamivel később készült közismert Kosztolányi-fotók. Az író lefelé tekint, merengő, majdhogynem komor, szemben a gyakrabban látott felfelé-távolba pillantó portrék inkább ábrándos kifejezésével, amelyeknek szinte elmaradhatatlan eleme az apró mosoly és a kissé felvont szemöldök. A Rónai Dénes által készített felvétel emellett magán viseli a műtermi fényképezés nyomait: hála a könyv jó minőségű reprodukciójának, jól látható a portré megalkotottsága, a szándékolt beállítás; érzékelhető a fotográfia retusálás eredményezte különös tökéletessége, a bőr természetellenes textúrája. A kép tehát többszörösen is egyfajta idegenség érzetét kelti, kíváncsivá tesz, elgondolkoztat; elbizonytalanítja és újraalakítja a Kosztolányiról kialakult képünket.

Kosztolányi Dezső írói jelentősége az utóbbi években egyre nőtt; művei egyre lényegesebbé váltak a kortárs irodalom számára. Ezt a tendenciát az irodalomtudományban számos tanulmány, önálló kötet, míg a szépírók részéről vallomások, hommage-ok, Kosztolányi-átvételek, variációk és utalások dokumentálják. Ennek a, mondhatni, „posztmodern” újrafelfedezésnek az igen összetett jelenségében az egyik legfontosabb kiindulópont Kosztolányi nyelvszemlélete, illetve a nyelviség, a nyelvi megformáltság szerepe, jelentősége az író műveiben. Az ezzel kapcsolatban elhangzott vélekedéseket némileg leegyszerűsítve kijelenthető, hogy Kosztolányi igen tudatosan használta a nyelvet és vizsgálta annak működését, szenvedélyesen foglalkozott nyelvészeti kérdésekkel; elméleti írásai mellett irodalmi alkotásaiban is tetten érhető a nyelvi formák hangsúlyos, önállósuló ér-

telemképző és esztétikai szerepe. Vajon tükröznek-e valamit a fényképek ebből a Kosztolányi-képből? Nehéz megmondani, hogy Kosztolányit például jobban foglalkoztatta-e a portréinak minősége, jellege, mint kortársait, s ha igen – ahogy ezt a kérdést Fráter Zoltán is felteszi –, ez a költő hiúságát, öntudatát vagy igényességét fejezi-e ki. Az irodalom intézményére összpontosító nézőnek feltűnhet, hogy nem kevés fotó ábrázolja Kosztolányit olvasva, könyvek társaságában vagy írás közben. Ebben a tekintetben a legérdekesebb minden bizonnyal az ikonográfiában 90-es számmal szereplő fénykép, amely 1930-ban jelent meg a Színházi Életben, és az író kezét ábrázolja (igaz, portréja társaságában). Ennek alapján azonban talán túlzás lenne azt feltételezni, hogy az ábrázolás az alkotó személyiség helyett egyre inkább a szűkebben vett irodalmi, olvasó-író szubjektumot helyezné előtérbe (amelyet nem az arc, hanem inkább a kéz jelképezne). A könyvek, a toll és az íróasztal az íróportré szokásos díszletei, különösebb jelentőség nélkül, s a fennmaradt fényképek többsége hagyományos arckép vagy alkalmi fotográfia.

Ugyanezen kérdést fogalmazzuk újra, ha azt firtatjuk, hogy az aktuális Kosztolányi-kép hogyan befolyásolja, alakítja a megnövekedett érdeklődés nyomán kialakuló irodalmi kultusz szerkezetét, hiszen az íróról készült fotográfiák éppen ehhez tartoznak. Vajon másképpen alakul a jelenben a Kosztolányi-kultusz, mint régebben, amikor a relikviák, emlékek és egyéb, az íróval kapcsolatos tárgyak gyűjtése és kiállítása világosabban az alkotó-zseni szubjektum autoritása köré szerveződött? Érdekes ebből a szempontból gyors pillantást vetni Parti Nagy Lajos recenziójára. Parti Nagy egyike azon kortárs íróknak (Esterházy Péterrel, Tolnai Ottóval és másokkal egyetemben), akik sokat tettek Kosztolányi fent vázolt posztmodern „újr olvasásáért”. Írását a szobájának falán lógó Kosztolányi-portré említésével kezdi, amely mintha egy kultikus mester-tanítvány viszonyt sugallna, amely azonban rögtön el is bizonytalanodik, amikor Parti Nagy nem tudja a kötet katalógusának segítségével beazonosítani a fényképet. „Ezt most kibonthatnám, vonatkoztathatnám a viszonyomra Kosztolányihoz, de úgyse férne bele egy laza recenzióba.” (*K. D. 154 pillantása*, *Élet és Irodalom* 2007. február 23., 26.) E kényes kibontás nélkül is világos, hogy Parti Nagy esszéjében a múlt nagy mesterére tisztelettel emlékező kultikus beszédmódot részben felváltja, variálja egy szövegstruktúra, amelybe Kosztolányi-idézetek épülnek, amely mintegy tanácsot kér és kap Kosztolányitól, s amelyet (illetve egy ezzel párhuzamosan íródó verset) így Parti Nagy, Kosztolányi és a számítógép szövegszerkesztője közösen alkotnak meg.

A kötet 154 felvétele újabb és újabb meglepetésekkel szolgál a figyelmes olvasó számára. Ha már ismerjük Kosztolányi összes arckifejezését, elmerülhetünk a képeken megjelenő egyéb részletekben. A költő társaságában megjelenő ala-

kok, a korabeli ruhák és az itt-ott felbukkanó tárgyak, Kosztolányi dolgozószobájának könyvespolca vagy az egyetemi leckekönyv mind-mind elárul valamit a költőről és koráról, nem beszélve a felvételek kompozíciójáról, a beállítások esztétikai tartalmáról. Az értő tekintet számára egy egész világ nyílik meg a könyv lapjain annak ellenére, hogy a 154 fotográfia éppen mai szemmel egyáltalán nem számít soknak. Kortárs írók esetében például eleve reménytelen lenne az „ős-szes” fényképet összegyűjteni; róluk az utókor feltehetően már inkább portréfilmek, riportműsorok és felvett beszélgetések révén tud majd meg többet. A kötetnyi fénykép bőősége tehát titokzatossággal párosul: a 154 felvétel világa minden változatossága és részletgazdagsága ellenére a valóságnak csak igen szűk szeletét képes visszaadni, amelynek kiegészítése az olvasó-nézőre vár.

Bárhonnan ered is a *Halkan szitál a tört fény* tanulmányozásának öröme, a Petőfi Irodalmi Múzeum igényes és jelentős albummá szerkesztette a Kosztolányi-ról készült fotográfiákat, melyet talán nem csak az életrajzot kutató filológus és az érdeklődő olvasó, de a Kosztolányi-műveket elemző irodalmár is haszonnal forgathat.

(Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2006.)

Errata

Korábbi számunkban levilágítási hibából az alábbi néhány görög szó helytelen szedéssel szerepelt:

210. oldal 2. bekezdés 2. sor: κὰτ'ἔξουσια

210. oldal 58. jegyzet: κὰτ'ἔξουσια

211. oldal utolsó sor: σοροδαίμων

211. oldal 76. jegyzet: σοροδαίμων